

Előszó

A hit és az élet, a tanítás és a rend reformációjának több mint fél évezredes dialektikus feszültsége korántsem a múlté. A reformáció 2017-es jubileumi éve – amely ünnepi hangulatával a hálaadás kíséretében, de sok tekintetben a hiányérzet felébresztésével lassan bevonul a történelem korábbi jubileumi megemlékezéseinek tárházába – arra mindenképpen alkalmasnak bizonyult, hogy ráirányítsa figyelmünket egyházi és közösségi életünk egyik elhúzódó hiátusára. A reformátorok első és második nemzedékének felismerése és igénye szerint ugyanis a *reformatio doctrinae*-t a *reformatio vitae* kell hogy kövesse. Míg napjainkban azt látjuk, hogy az egyházak öku-
menikus egymásra találásának, közös bizonyágtételének és szolgálatának jegyében az egykori tanbeli ellentéteket felváltotta a folyamatos párbeszéd és konszenzuskeresés – a fennálló különbözőségek tudatosítása mellett is –, addig sem a keresztyén életvitel, sem az egyházi élet szervezeti kultúrája, sem pedig a demokratikus civil társadalom, illetve a társadalmi együttélés rendjének terén nem érvényesül, vagy úgy tűnik, nem érvényesíthető kellőképpen a reformáció e második igénye. Pedig a reformáció valóban nem hagyta érintetlenül saját korának és az azt követő évszázadoknak társadalmi, gazdasági, politikai életét: a hitbeli megújuláson túl a reformáció egyszerűen olyan szociális forradalom volt, amely anyagi-gazdasági érdekeket is kielégített, a politikai és társadalmi intézményeket pedig gyökeresen átformálta. Ugyanakkor azt látjuk, hogy a történelem köztes megoldásokat, hibrid formációkat, szituációfüggő döntéseket mutat: reformátori gyökerekre való hivatkozás egyfelől, az egyház küldetésétől elvileg idegen intézményi-szervezeti struktúrák és személyfüggő megoldások alkalmazása másfelől; a hit és szeretetközösség

önazonosságának hangoztatása egyik oldalon, kíméletlen és könyörtelen harc a megszerzett vagy megszerezhető pozíciókért a másik oldalon; önmarcangoló múltba tekintés itt, kétes szövetségek és magyarázkodások amott. Gyakran egymásnak feszül az evangéliumi lelkületre való hivatkozás és a megbékélni képtelen szellemiség, az isteni kiválasztottság és elhívás tudata és a nagyon is emberi megvalósulás realizmusa. Ennyire kompromisszumok által terhelt tehát a valóságban a reformátori program második eleme, a *reformatio vitae*, azaz az élet reformációja? Kénytelen az élet reformációja, illetve közösségi életünk és szervezeti kultúránk megújulása – mind egyházi, mind pedig társadalmi és politikai színtéren – egyéb tényezőket is figyelembe venni a hitbeli felismerések mellett vagy azok helyett kétes kompromisszumok tudatában? Miként érvényesíthető mégis a reformátori igény e második mozzanata a helyi sajátosságokra tekintettel, és milyen impulzusok várhatók a reformációtörténet és reformátori teológia mélyebb ismeretétől?

Ilyen és hasonló kérdések egész sora, a jelenség mélyebb és tudományos vizsgálatának, valamint az egyházi és társadalmi életünkben tapasztalt valóság elemzésének igénye vezettek az e kötetben most együtt is olvasható tanulmányok megírásához – összefüggések megértésére törekedve, a teológiai tisztánlátás és az egyház ügye iránti szeretet és elköteleződés jegyében. Mindeközben tudatában voltam annak, hogy nemcsak az ünnepek, a megemlékezések körülményei, anyagi és személyi feltételei, politikai aspektusai, de talán e kötet tanulmányai is ambivalens érzéseket váltanak/válthatnak ki azokban, akik egyházi és teológiai életünk tekintetében, valamint a közélet e jeles eseményei kapcsán nem elégszenek meg a felszínnel és a külsőségekkel, hanem bepillantást óhajtanak a maguk számára ama lelki-szellemi és teológiai mélyrétegekbe, amelyek végső soron mozgató rugói voltak a reformáció

fél évezredes történetének, előzményeivel és következményeivel együtt. Mindennek kapcsán akár újabb törésvonalak is kirajzolódhatnak a tudományos igényű elemzések és az emlékezetpolitika érdekei között, valamint megmutatkozhat az ellentmondás a tudományos eredmények és az emlékezetkultúránkban rögzült közhelyszerű megállapítások között. Vannak, akik a reformációban a nyugati keresztyénség szakadásának kezdetét látják (s szerintük ez nem érdemel ünneplést), mások az evangélium hirdetésének újabb lendületét látják az események mögött; vannak, akik a hanyatlás folyamatának kezdetét vélik látni az ötszáz évvel korábbi eseményekben, mások a keresztyénség történetének olyan fordulópontját, amely más egyházak és felekezetek belső reformtörekvéseiben és megújulásában is érezte hatását, nem beszélve arról a hozadékról, amelyet a hitbeli és erkölcsi megújulás igénye jelentett a nyugati civilizáció fejlődése számára.

Nos, ez ellentmondások tudatában és azokat figyelemmel kísérve engedtem a kérésnek és a hívásnak, amikor elfogadtam egy-egy felkérést tanulmány írására vagy előadás tartására egyházi, közéleti és tudományos, hazai és nemzetközi fórumokon. E kötet tanulmányai ugyanis többnyire mind ilyen alkalmakra készülve fogalmazódtak meg első változatban, majd kerültek elmélyítésre, aktualizálásra és kidolgozásra. Az előadások alkalmi, valamint az első megjelenés helyei az egyes tanulmányok elején, illetve az első közlés jegyzékében olvashatók. S bár a tanulmányok és az előadások különböző alkalmakra, különböző olvasói réteg, illetve hallgatóság számára készültek, e kötetben a fejezetek mégis egyfajta koherenciát és ívet képeznek: az írások a reformátori teológiai alapvető döntéseinek számbavételétől és felismeréseitől kezdve az egyház szervezeti életének reformigényén keresztül a reformátori szociáletika jogi és politikai relevanciájának bemutatásán át az egykori és mai kontextuális meghatározottság

problémaköréig számos témát érintenek, s mindezt a párbeszédre való nyitottság és a további kutatás igényével.

Nem véletlen ez, hiszen az egyes előadások és tanulmányok olyan alapkutatásra tekintenek vissza, amelyet 2017 és 2019 között folytathattam a heidelbergi és münsteri egyetemek teológiai fakultásain és könyvtáraiban, a tudományos közélet jeles képviselőivel folytatott folyamatos párbeszédben, a németországi Alexander von Humboldt Alapítvány és a DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) kutatói ösztöndíjtámogatásainak segítségével. Szélesebb merítésű és távlati perspektívájú kutatási projekt részét képezi mindaz, amiről most e tanulmányok számot adnak (építve a legújabb egyház- és teológiatörténet-kutatások eredményeire), nevezetesen a reformátori teológia impulzusainak és relevanciájának számbavétele az egyház hit- és szervezeti életére, a civil társadalomra és a politikai kultúrára nézve.

Illesse köszönet azokat, akik e tanulmánykötet kiadását kezdeményezték, inspirálták és lehetővé tették, elősorban a Kolozsvári Bolyai Társaság és az Egyetemi Műhely Kiadó vezetőit és közösségét. A nyomdai előkészületi munkálat anyaintézményem, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem kutatásfinanszírozási programjának támogatásával készült el. Köszönettel tartozom dr. Gábor Csilla elnöknek és dr. Péter István alelnöknek a kötetkiadás ötletéért és támogatásáért, Szilágyiné Asztalos Évának és dr. Kenyhercz Róbertnek a technikai előkészítésért, illetve korrektori munkáért. Végül, de nem utolsó sorban illesse köszönet mindazokat, akik részéről az elmúlt években e szövegek megírásához rengeteg impulzust, bátorítást és kritikai észrevételt kaptam, akik megerősítettek abban a meggyőződésben, hogy az interdiszciplináris igényű teológiai tudományművelés nem engedheti magát feltartóztatni ama rezignált és önfelmentő hang által, miszerint a valóságban minden más (a teológiai igényhez

képest), és hogy a kutatás, valamint eredményeinek közlése nem engedheti magát eszközzé tenni emberi érdekek szolgálatában, hanem továbbra is szenvedélyesen keresi az igazságot s annak érvényesítési lehetőségét itt és most, konkrét egyházi, társadalmi és politikai összefüggésekben.

A szerző